

دانشکده علوم انسانی

گروه فقه و حقوق اسلامی

پایان نامه

برای دریافت درجه کارشناسی ارشد

فقه و مبانی حقوق اسلامی

**بررسی حکم فقهی استعمال، حمل و خرید و فروش مواد
مخدر و روان گردان از دیدگاه مذاهب اسلامی**

استاد راهنما: دکتر محمود حائری

استاد مشاور: دکتر بمانعلی دهقان منگابادی

پژوهش و نگارش: میثم خدائی اردکانی

۱۳۹۲

کلیه ی حقوق مادی و معنوی مترتب بر نتایج مطالعات، ابتکارات و نو آوریهای ناشی از تحقیق
موضوع

این پایان نامه /رساله متعلق به دانشگاه یزد است و هر گونه استفاده از نتایج علمی و عملی از
این پایان نامه /رساله برای تولید دانش فنی، ثبت اختراع، ثبت اثر بدیع هنری، همچنین چاپ و
تکثیر، نسخه برداری، ترجمه و اقتباس و ارائه مقاله در سمینار و مجلات علمی از این پایان
نامه /رساله منوط به موافقت کتبی دانشگاه یزد است.

تقدیم:

به پیشگاه امام عصر(عج) که تعجیل در فرج ایشان آرزوی شیعیان راستین است.

تقدیم:

به روح بلند بیش از سه هزار و هفتصد شهید سرافراز مبارزه با مواد مخدر که جان خویش را
مظلومانه برای دفاع از انسانیت فدا کردند.

تقدیم:

به پدر و مادر عزیزم که در سایه ی پر مهر ایشان به تحصیل علم پرداختم و در تمام لحظات زندگی
به لطف وجود این دو نعمت الهی آسوده خاطر زیستم و خداوند منان را به خاطر نعمتهای بی دریغش
بویژه وجود پدر و مادری مهربانم شکر گزارم.

شکر و سپاس بی پایان خدای عزّ و جل را که بی هیچ نیازی هستی را آفرید و در میان تمام موجودات انسان را کرامت بخشید و بزرگوار داشت و او را سزاوار سجده ی مقرب ترین مخلوقات خود دانست. شکر و سپاس فراوان پروردگار دو عالم را که بر بشر منت نهاد و او را موجودی ذی شعور آفرید تا بتواند بیاندیشد و آموزش ببیند و نتیجه ی علم و آموزش خود را همچون گنجینه ای بی پایان انتقال دهد. حمد و ستایش بی پایان آفریدگار هستی را که لطف خویش را بر انسان تمام نمود و پیامبر گرامی اسلام(ص) را به عنوان آخرین سفیر، برای راهنمایی بشریت فرستاد تا آخرین دین الهی بر روی زمین، هدایت گر انسان باشد. در این مجال بر خود لازم می دانم که از تمامی اساتید بزرگوار گروه فقه و حقوق اسلامی دانشگاه یزد بویژه دکتر محمود حائری که راهنمای این راه پر فراز و نشیب بودند و دکتر بمان علی دهقان منگابادی که از مشورتهای ایشان استفاده نمودم، کمال تشکر و قدردانی را داشته باشم.

چکیده

با اینکه مواد مخدر و روانگردان از سابقه ی تاریخی طولانی برخوردار هستند، ولی حکم خاصی در مورد این مواد وارد نشده است. شاید علت این امر آن باشد که در گذشته عمده مصرف این مواد در زمینه طب بود و به شکل امروزی به صورت خودسرانه مصرف نمی شد و مورد ابتلای جامعه نبود، به همین دلیل مساله ی مواد مخدر و روان گردان با وجود تاریخ طولانی که این مواد دارند جزء مسائل مستحدثه به شمار می رود. البته بسیاری از علمای اهل سنت معتقدند مسلمانان از قرن ششم هجری قمری و بعد از حمله ی مغول با این مواد آشنا شدند. در فقه اسلامی و در کلام فقها موادی مثل افیون به عنوان مخدر یا مفتر شناخته می شوند. مخدر از ریشه ی خدر به معنای ضعف و سستی است و در اصطلاح به موادی گفته می شود که این حالات را در بدن انسان ایجاد می کنند و موادی مثل حشیش، بنگ و شوکران که از روان گردانهای قدیمی هستند، تحت عنوان مسکر جامد مورد بررسی قرار می گیرند.

علمای مذاهب مختلف در مورد اینکه مصرف مواد مخدر و روان گردان حرام است، اتفاق نظر دارند و به تبع آن کشت زراعت، تهیه و تولید، حمل و نقل و خرید و فروش آن را نیز حرام می دانند. ولی با وجود این اتفاق نظر دلایل هر کدام برای این حکم متفاوت است. گروهی برای حکم حرمت، به آیات و روایات عام و دلیل عقل اشاره می کنند. گروهی به قواعد مختلف فقهی مثل؛ قاعده ی لاضرر، حرمت اعانت بر اثم و عدوان، حرمت مقدمه ی حرام، سد ذرایع و... استفاده می کنند. گروهی نیز به حکم قیاس استعمال، خرید و فروش و حمل و نقل این مواد را حرام می دانند. در این میان برخی از علماء اعتقاد به حلیت این مواد را در حد کفر و خروج از دین می دانند. به طور کلی فقها مواد مخدر را جزء سموم یا مواد مضر برای بدن به حساب می آورند و علت حرمت این مواد را قاعده ی لاضرر و اضرار به نفس می دانند ولی در مورد اینکه مواد روانگردان مسکرنند یا مخدر و مفتر، اختلاف نظر وجود دارد. اختلاف نظری که احکام صادره از جانب فقها را نیز تحت تأثیر خود قرار می دهد. در هر حال حکم اسلام در مورد استعمال، حمل و نقل و خرید و فروش این مواد حرمت است و اموال حاصل از فروش این مواد مصداق اکل مال به باطل بوده و حرام است.

کلمات کلیدی: مواد مخدر، اعتیاد، حمل و نقل مواد مخدر، مکاتب فقهی

فهرست مطالب

- ۱ طرح تحقیق
- ۲ سابقه تحقیق
- ۳ فرضیه های تحقیق
- ۳ روش تحقیق

فصل اول: کلیات

- ۵ مقدمه
- ۱-۱ تبیین موضوع
- ۱-۲ موضوع شناسی
- ۱-۲-۱ مخدر و مفتر، مرقد، و مسکر
- ۱-۲-۲ روان گردان
- ۱-۳ طبقه بندی مواد اعتیاد آور
- ۱-۴ تفاوت حکم شرعی مخدر، مفتر و مرقد با مسکر
- ۱-۴-۱ حکم نجاست
- ۱-۴-۲ تحریم مقدار اندک
- ۱-۴-۳ حکم حد
- ۱-۴-۳-۱ نظر معتقدین به وجوب حد برای استعمال مواد اعتیاد آور
- ۱-۴-۳-۲ نظر معتقدین به حکم تعزیر برای استعمال مواد اعتیاد آور
- ۱-۵ جایگاه احکام مواد مخدر و روان گردان در میان احکام شرعی
- ۱-۵-۱ تاریخچه ی بحث احکام مواد مخدر و روان گردان در فقه شیعه و سنی
- ۱-۵-۲ مسائل مستحدثه
- ۱-۵-۲-۱ شیوه ی اجتهادی شیعه و اهل تسنن در مواجهه با مسائل مستحدثه؟

فصل دوم: احکام فقهی استعمال مواد مخدر و روان گردان

- ۱-۲ استعمال ۲۵
- ۲-۲ ادله ی حرمت استعمال مواد مخدر و روان گردان ۲۶
- ۱-۲-۲ قرآن ۲۶
- ۲-۲-۲ روایات ۳۵
- ۱-۲-۲-۲ روایات خاص ۳۵
- ۱-۲-۲-۲-۲ روایات ذکر شده از مبادی شیعه ۳۵
- ۲-۱-۲-۲-۲ روایات ذکر شده از مبادی اهل سنت ۳۶
- ۲-۲-۲-۲ روایات عام ۳۷
- ۱-۲-۲-۲-۲ علل حرمت خمر در روایات ۳۷
- ۲-۲-۲-۲-۲ روایات امام رضا(ع) در مورد أطمعه و أشریه ۳۹
- ۳-۲-۲-۲-۲ حکم به حرمت با استناد به حدیث نبوی (کلُّ مسکرٍ حرام) ۴۰
- ۱-۳-۲-۲-۲-۲ متن حدیث ۴۰
- ۲-۳-۲-۲-۲-۲ نظر فقهاء شیعه در باب اعتبار حدیث ۴۲
- ۳-۳-۲-۲-۲-۲ نظر فقهاء اهل سنت ۴۳
- ۳-۲-۲ حکم عقل ۴۳
- ۱-۳-۲-۲ قاعده ی ملازمه ۴۵
- ۲-۳-۲-۲ حکم عقل در مورد استعمال مواد مخدر و روان گردان ۴۶
- ۴-۲-۲ حکم به حرمت با استناد به قواعد مستنبط از کتاب، سنت و عقل ۴۷
- ۱-۴-۲-۲ حکم به حرمت با استناد به قاعده ی لا ضرر ۴۹
- ۱-۴-۲-۲ مفهوم «لا ضرر و لا ضرار» ۵۳

- ۵۴..... ۲-۲-۴-۱-۲ نحوه ی استناد به قاعده
- ۵۵..... ۳-۲-۴-۱-۲ حرمت مواد مخدر و روان گردان بدلیل اضرار به نفس
- ۵۸..... ۴-۲-۴-۱-۲ آراء فقهاء با استناد به قاعده ی «لاضرر»
- ۶۰..... ۲-۲-۴-۲ حکم به حرمت با استناد به قاعده ی «نفی سیل»
- ۶۲..... ۱-۲-۴-۲-۲ نحوه ی استدلال
- ۶۴..... ۵-۲-۲ حکم به حرمت بوسیله ی قیاس
- ۶۶..... ۱-۵-۲-۲ نحوه ی استدلال
- ۶۷..... ۶-۲-۲ حکم به حرمت با استناد به مفهوم اولویت به همراه تنقیح مناط
- ۶۸..... ۱-۶-۲-۲ نحوه ی استدلال
- ۶۹..... ۷-۲-۲ حکم به حرمت با توجه به مصالح مرسله
- ۷۵..... ۱-۷-۲-۲ نحوه ی استدلال
- ۷۶..... ۸-۲-۲ حکم به حرمت با استناد به سد و فتح ذرایع
- ۸۰..... ۱-۸-۲-۲ نحوه ی استدلال
- ۸۱..... ۳-۲ بررسی استعمال روان گردان در کلام فقها
- ۸۱..... ۱-۳-۲ نظر فقهای شیعه و سنی در مورد روان گردان
- ۸۲..... ۱-۱-۳-۲ سخن معتقدین به مسکر بودن روان گردان
- ۸۲..... ۱-۱-۳-۲ کلام علمای شیعه
- ۸۳..... ۲-۱-۳-۲ کلام علمای اهل سنت
- ۸۴..... ۲-۱-۳-۲ مخالفان نظریه ی اسکار مواد روان گردان
- ۸۶..... ۴-۲ حکم استعمال مواد مخدر و روان گردان برای معتاد و مبتدی
- ۸۶..... ۱-۴-۲ اعتیاد
- ۸۹..... ۲-۴-۲ حکم مصرف مواد مخدر برای مبتدی

فصل سوم: بررسی حکم فقهی حمل و نقل و خرید و فروش مواد مخدر و روان گردان	
۱-۳ منظور از حمل و نقل مواد مخدر و روان گردان	۹۳
۱-۱-۳ قاچاق مواد مخدر و روان گردان	۹۴
۱-۱-۳-۱ قاچاق مواد مخدر و روانگردان، محاربه یا افساد فی الارض؟	۹۴
۱-۱-۳-۲ قاچاق مواد مخدر و روان گردان از مصادیق افساد فی الارض	۹۵
۱-۱-۳-۲ حرمت حمل و نقل مواد مخدر و روان گردان در مقدار اندک	۹۶
۱-۲-۱-۳ حرمت با استناد به قاعده ی اعانت بر اثم و عدوان	۹۷
۱-۲-۱-۳-۱ شرایط لازم برای صدق حرمت معاونت در اثم	۱۰۲
۱-۲-۱-۳-۲ نحوه ی استدلال	۱۰۳
۱-۲-۱-۳-۲ حرمت از باب مقدمه حرام (سد ذرایع از نظر اهل سنت)	۱۰۳
۱-۲-۱-۳-۲ نحوه ی استدلال	۱۰۵
۱-۲-۱-۳-۳ حکم به حرمت بوسیله ی قیاس	۱۰۵
۲-۳ حکم فقهی خرید و فروش مواد مخدر و روان گردان	۱۰۶
۱-۲-۳ اهمیت کسب حلال در اسلام	۱۰۶
۲-۲-۳ حکم فقهی خرید مواد مخدر و روان گردان	۱۱۰
۱-۲-۲-۳ حکم به حرمت بدلیل اسراف و تبذیر	۱۱۱
۲-۲-۲-۳ نحوه ی استدلال	۱۱۴
۳-۳ حکم فقهی فروش مواد مخدر و روان گردان	۱۱۵
۴-۳ حکم ثمن حاصل از فروش مواد مخدر و روان گردان	۱۱۷
۵-۳ حکم ثمن حاصل از فروش مواد مخدر و روان گردان	۱۱۸
نتیجه گیری و جمع بندی	۱۱۹
ضمیمه	۱۲۲

طرح تحقیق

۱) تعریف موضوع (تعریف مسأله، هدف از اجرا و کاربرد نتایج تحقیق):

تعریف مسأله: مواد مخدر یکی از مسائلی است که از دیرباز جوامع بشری را به خود مشغول کرده است. در قرن های گذشته استعمارگران تلاش داشتند تا با گسترش این مواد در کشورهای تحت سلطه ی خود و اعتیاد جوانانشان از جنبشها و قیامهای آنان جلوگیری کنند. امروزه نیز همین مسأله به نوعی دیگر در جریان است با این تفاوت که امروزه خود تهیه و توزیع مواد مخدر و روان گردان، به صنعتی سود آور تبدیل و موجب سرمایه گذاری کشورهای استعمارگر - البته به صورت غیر علنی - در این زمینه شده تا با این روش علاوه بر رسیدن به اهداف سابق، به سود فراوانی دست پیدا کنند. در حال حاضر با توجه به شیوع مواد مخدر از یک سو، و گوناگونی آن از سویی دیگر و همچنین جرائم مربوط به آن و آثار سوء فردی و اجتماعی که این مواد در پی دارد، همچنین مبتلا شدن اکثر کشورها - حتی کشورهای استعمارگر - به این مواد، تقریباً تمامی کشورها و سازمانهای بین المللی اقدامات بازدارنده ای جهت جلوگیری از تهیه، توزیع و استعمال این مواد نموده اند. کشور ما نیز از این مسأله مستثنی نبوده و برای جلوگیری از شیوع آن دست به چنین اقداماتی زده است. البته توجه به این نکته ضروری است که اقدامات کشور ما به دلیل هم مرز بودن با بزرگترین تولید کننده ی مواد مخدر از ویژگی خاصی برخوردار است. به همین دلیل بیشترین اقدام عملی در زمینه ی مواد مخدر از سوی کشور ما صورت می گیرد. شاهد این گفته شهادتی هستند که در این راه جان خود را فدا کرده اند.

مواد مخدر از جنبه های مختلفی قابل بررسی است که جنبه ی فردی و اجتماعی از این حیث از اهمیت بیشتری برخوردار است. اینکه جوامع و دولتهای مختلف بیشتر به جنبه ی اجتماعی توجه می کنند از اهمیت جنبه ی فردی نمی کاهد، چرا که از تعامل فرد با اجتماع نمی توان اجتناب کرد. ضمن اینکه همین افراد هستند که جامعه را تشکیل می دهند پس اصلاح جامعه در گرو اصلاح فرد است. ما در این جا دیدگاه دین و مذهب را در مواجهه با مواد مخدر و احکام مربوط به آن مورد بررسی قرار می دهیم چرا که در جامعه ی اسلامی ما مذهب نقش مهمی در اصلاح فرد و جامعه دارد.

هدف از اجرا: هرچند بحث مواد مخدر از جنبه های گوناگون قابل کنکاش و بررسی است مثلاً، از نظر پزشکی و با توجه به آثاری که این مواد بر فرد مصرف کننده می گذارد و یا از نظر

اجتماعی و تأثیر سوئی که فرد یا افراد مبتلا به مواد مخدر بر چهره ی جامعه ی خود می گذارد، حتی از نظر روانشناختی نیز می توان به این مسئله پرداخت، ولی هدف اصلی ما بررسی جرائم مواد مخدر از جنبه ی فقهی و از دیدگاه مکاتب فقهی است. جرائمی از قبیل استعمال، خرید و فروش، حمل و نقل و نگهداری مواد مخدر است.

رساله ی حاضر در پاسخ به سوالات زیر است:

۱- حکم استعمال، حمل و خرید و فروش مواد مخدر و روان گردان از دیدگاه مذاهب اسلامی چیست؟

۲- ملاک علما ی مذاهب اسلامی در صدور حکم حرمت استعمال مواد مخدر چیست؟

۳- ملاک علمای مذاهب اسلامی در صدور حکم حرمت خرید و فروش و حمل و نگهداری مواد مخدر و وجه دریافتی آن چیست؟

کاربرد نتایج تحقیق: نگارش این پایان نامه می تواند در اصلاح قوانین موجود در کشور و صدور قوانین جدید که نهایتاً به کاهش گرایش جوانان به این مواد مخصوصاً افرادی که قصد شروع استعمال آن را دارند، منجر شود؛ چرا که دین یکی از مهم ترین عواملی است که در کشورهای اسلامی، در صدور قوانین و احکام نقش بسزایی دارد و در صورت صدور احکام قاطع دینی، قوانین اجتماعی مناسبی نیز صادر می شود. همچنین این رساله به شناخت بهتر انواع مواد مخدر و آثار سوء آن کمک نموده و می تواند در نیروی انتظامی جهت آموزش افراد تحت تعلیم مورد استفاده قرار گیرد.

(۲) سابقه تحقیق:

در بررسی کتب فقهی حکم فقهی مواد مخدر به حشیش محدود شده و به صورت پراکنده در ابوابی مثل محاربه و یا در کتاب الصلاة و یا در کتاب الطهارة از شارب بنگ سخن به میان آمده همچنین اهل تسنن در ابوابی مثل طلاق، جنایات، خوردنی ها و آشامیدنی ها و... در مورد بنگ و مصرف کننده ی آن بحث کرده اند اما در کتب حقوقی مفصلاً به بحث مواد مخدر پرداخته شده است ولی با دید جنایی و کیفری نه از دید فقهی.

با بررسی در سایتهای معتبر، پایان نامه ای با عنوان: (ب بررسی فقهی احکام مواد مخدر از نظر اسلام و حقوق موضوعه) به نگارش (محرم اسعدی ساتلو) در سال ۱۳۸۴ و یا مقاله ی (مواد مخدر و

دخانیات از دیدگاه فقه مذاهب اسلام ی) توسط (روح الله روح الهی) یافت شد همچنین کتاب(مواد مخدر در منابع فقهی و فتاوی مراجع تقلید عظام) نوشته ی (دکتر علی اکبر باصری) به بحث در باره ی مواد مخدر پرداخته واندکی از نظرات اهل تسنن را مطرح نموده در رساله و کتاب نام برده بخشهای کوچکی تنها به ذکر فتوای علماء اسلام پرداخته شده است. ولی هدف ما بررسی تطبیقی و تحلیل احکام مواد مخدر در بین مذاهب خمسه است.

فرضیه های (یا سئوالات پژوهشی):

۱- مذاهب اسلامی حکم به حرمت استعمال، حمل و نقل و خرید و فروش مواد مخدر و روان گردان می دهند.

۲- ملاک حرمت استعمال مواد مخدر و روان گردان در بین علماء مذاهب اسلامی متفاوت است. عده ای با قیاس عده ای با استناد به روایات و عده ای با استناد به حکم عقل و با استفاده از قواعد فقهی مثل قاعده ی لاضرر، نفی سبیل و... استعمال این مواد را حرام می دانند.

۳- ملاک حرمت خرید و فروش و حمل و نقل مواد مخدر و روان گردان نیز بین مذاهب اسلامی متفاوت است. عده ای بدلیل افساد فی الارض، سد ذرایع، حرمت اسراف و تبذیر و... خرید و فروش مواد مخدر و روان گردان را حرام می دانند و دریافت وجه را در ازای آن جایز نمی دانند.

۴) روش تحقیق

این پایان نامه به روش توصیفی و تحلیلی، تطبیقی است و با استفاده از منابع کتابخانه ای، از طریق فیش برداری و تحلیل داده های موجود تبیین می گردد.

فصل اوّل

کلیّات

یکی از عمده‌ترین مشکلات جوامع بشری در دو قرن اخیر سوء مصرف مواد مخدر و روانگردان است که به اعتیاد و وابستگی فرد منجر می‌شود. مصرف این مواد و اعتیاد به آن، بجز تباهی و نابودی و هدر دادن عمر و جوانی فرد حاصلی به همراه ندارد و فرد مصرف‌کننده علاوه بر نابودی خود، زندگی خانواده و اطرافیان و جامعه را نیز نابود و تباه می‌سازد بلکه بالاتر از آن تمامی ارزشهای والای انسانی را به ذلت می‌کشاند.

با اینکه هر فردی در هر سن و سالی و با هر موقعیت اجتماعی می‌تواند در معرض اعتیاد قرار گیرد، اما متأسفانه این بلای خانمان سوز به دلیل شرایط خاص سنی، بیشتر دامن‌گیر جوانان می‌شود. جوانانی که تمام نیروی جوانی و غرور و غیرتشان در آتش اعتیاد خاکستر می‌شود و امید خانواده و جامعه را برای داشتن فردی مفید و سودمند به یأس تبدیل می‌کنند. به همین دلیل تمامی کشورها با هر گونه اعتقاد و مذهبی سعی در جلوگیری از ابتلای افراد خود به این مواد دارند. برای جلوگیری از گسترش این پدیده‌ی شوم تلاشهای بسیاری صورت گرفته است و کشورهای مختلف با ممنوعیت تولید، توزیع، خرید و فروش و مصرف این مواد و انجام اقدامات بازدارنده، سعی در ریشه‌کن نمودن این بیماری صعب‌العلاج دارند. البته با وجود صرف هزینه‌هایی زیاد، این اقدامات تا حدودی مؤثر واقع شده‌اند. ولی عدم ممنوعیت تولید مواد مخدر در بعضی از کشورها بدلیل ضعف دولت مرکزی و هم‌چنین روشهای مختلف قاچاقچیان سودجو در انتقال مواد مخدر، باعث شده این تلاشها نتیجه‌ی دلخواه را به همراه نداشته باشد. ضمن اینکه مواد مخدر و روانگردان جدید و آزمایشگاهی نیازی به کشت و زراعت ندارند بلکه به صورت مخفیانه و زیر زمینی در هر کشوری قابل تولید و عرضه هستند. با این توضیحات، بیشتر دولتها علاوه بر تلاشهای ذکر شده، عمده توجه خود را به تلاشهای فرهنگی معطوف داشته‌اند تا به جای صرف هزینه برای جلوگیری از تولید و ورود مواد مخدر و روانگردان، با اقدامات فرهنگی، خود شخص را مجاب کنند از مصرف این مواد خوداری نماید.

در این میان با توجه به اینکه فرهنگ کشورهای اسلامی ریشه در باورهای دینی و اعتقادات مذهبی دارد، دین اسلام می‌تواند به عنوان بزرگترین مانع بر سر راه مصرف مواد مخدر و روانگردان باشد و علمای مذاهب اسلامی با استخراج احکام مربوط به این مواد، در صف اول مبارزه با این بلای خانمان سوز باشند.

رساله‌ی پیش‌رو نیز، قصد بررسی احکام و نظرات فقهای مذاهب اسلامی در مورد این مواد را دارد تا بتوان دیدگاههای مختلف و نظرات متفاوت مذاهب اسلامی را در مجموعه‌ای مختصر گردآوری نماید. امید است این تلاش، قدمی کوچک در راه بزرگ مبارزه با مواد مخدر و روانگردان باشد.

۱-۱ تبیین موضوع

در این رساله قصد بررسی احکام و فتاوایی که در رابطه با مصرف، حمل و نقل، و خرید و فروش مواد مخدر و روان گردان از جانب علما و فقهای مذاهب اسلامی صادر شده است را داریم. منظور از مواد مخدر، موادی است که موجب سستی، ضعف و کندی و خمودگی می شوند. این مواد تریاک، شیر، سوخته، مرفین، هروئین و هر ماده‌ی دیگری که چنین حالتی را در فرد مصرف کننده ایجاد می کند، را شامل می شوند. منظور از روان گردان هر ماده‌ی است که باعث ایجاد شادی، طرب، هیجان و توهم می شود. این مواد شامل گیاهانی چون شاهدانه‌ی هندی، شوکران، انواع قارچهای روانگردان مثل پیوت و تمام مواد طبیعی که این حالات را ایجاد می کند همچنین مواد مصنوعی و آزمایشگاهی مثل ال.اس.دی، اکستازی و... می شود.

۲-۱ موضوع شناسی

۱-۲-۱ مخدر و مفتر، مرقد، و مسکر

مخدر در لغت: «مخدر» از ریشه‌ی خدر به معنای سستی و رخوت و کسلی در اعضای بدن است.^۱

خدر به معنی سستی است که اعضای بدن مثل دست و پا را فرا می گیرد. ابن اعرابی معتقد است خدر به معنی سنگینی پاها و امتناع آنها از حرکت است. خدر در چشم نیز به معنای سستی و خماری چشمان است. به طور کلی کلمه‌ی خدر کسالت و سستی را می رساند، درست مثل حالتی که قبل از خواب انسان را فرا می گیرد.^۲

۱- واسطی، محب الدین، حسینی، سید محمد مرتضی، تاج العروس من جواهر القاموس، چاپ اول، دار الفکر للطباعة و النشر و التوزیع، بیروت - لبنان، ۱۴۱۴ ه ق (ج ۶، ص: ۳۳۱)

۲- ابن منظور، ابو الفضل، لسان العرب، چاپ سوم، دار الفکر للطباعة و النشر و التوزیع - دار صادر، بیروت - لبنان، ۱۴۱۴ ه ق (ج ۴ ص ۲۳۰) الخَدْرُ: اَمْدِلَالٌ يَغْشَى الْأَعْضَاءَ: الرَّجْلَ وَالْيَدَ وَالْجِسَدَ. ابن اعرابی: الخُدْرَةُ تَقِلُّ الرَّجْلَ وَامْتِنَاعُهَا مِنَ الْمَشْيِ. وَ الْخَدْرُ فِي الْعَيْنِ: فَتُورُهَا، وَقِيلَ: هُوَ تَقَلُّ فِيهَا مِنْ قَدَى يَصِيْبُهَا الْخَدْرُ: الْكَسَلُ وَ الْفُتُورُ؛ وَ خَدْرَتُ عِظَامِهِ. خَدْرٌ: كَأَنَّهُ نَاعَسَ. وَ الْخَدْرُ مِنَ الطَّبَاءِ: الْفَاتِرُ الْعِظَامِ. وَ الْخَادِرُ: الْفَاتِرُ الْكَسَلَانُ.

در اصطلاح به آنچه که باعث رخوت و سستی جسم شود، مخدر گفته می شود و به موادی که موجب سستی و بی حسی اعضای بدن می شود مواد مخدر می گویند.

مفتر: از ریشه ی «فتر» بمعنای ضعف و سستی و نرمی است. ^۱ به آنچه که باعث ضعف و سستی شود «مفتر» گویند. از کلام فقها اینگونه بنظر می رسد که مخدر و مفتر در کلام ایشان به یک معنا باشند.

مرقد: ریشه ی این کلمه «رقد» بمعنای خوابیدن است. ^۲ رقاد بمعنای خواب راحت و کم ^۳ و رقاد بمعنای خواب شب که ممتد و محکم باشد، از همین ریشه گرفته شده است. ^۴
مرقد در اصطلاح به چیزی گفته می شود که موجب خواب و خواب آلودگی می شود. ^۵

جواهر الکلام مرقد را این گونه تعریف کرده: (آنچه که تنها عقل انسان را تغییر دهد مرقد است حتی اگر حواس پنجگانه از دست برود ^۶)

مسکر: از ریشه ی «سکر» بمعنی از دست دادن عقل و مستی است. غالباً کلمه ی سکر در مورد حالتی که پس از مصرف نوشیدنی مست کننده ایجاد می شود به کار می رود. ^۷

۱- ابن منظور، ابوالفضل، لسان العرب ج ۵ ص ۴۳ (الفتر: الضعف. و فتر جسمه یفتّر فتوراً: لانت مفاصله و ضعف. و يقال: أجد فی نفسی فترَةً، و هی كالضعفة. أفتّره الداء: أضعفه، و كذلك أفتّره السكر. و الفتر: ابتداء النشوة)

۲- ابو الحسین، احمد بن فارس بن زکریا، معجم مقاییس اللغة، ۶ جلد، انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، قم - ایران، اول، ۱۴۰۴ ه ق ج (۲ ص ۴۲۸) رقد: الراء و القاف و الدال أصل واحدٌ يدلُّ علی النّوم.

۳- قرشی، سید علی اکبر، قاموس قرآن، چاپ ششم، دار الکتب الإسلامیة، تهران - ایران، ۱۴۱۲ ه ق (ج ۳ ص ۱۱۵)

۴- به همین دلیل به آرامگاه ائمه معصومین مرقد گفته می شود چون این مکان مضجع و خوابگاه این معصومین است.

۵- ابن منظور، ابوالفضل، لسان العرب ج ۳ ص ۱۸۳ (المُرْقَدُ: شیء یُشرب فینوم من شربه و یُرْقَدُه)

۶- نجفی، محمد حسن، جواهر الکلام فی ثوبه الجدید، چاپ اول، مؤسسه دائرة المعارف فقه اسلامی بر مذهب اهل بیت علیهم السلام، قم - ایران، ۱۴۲۱ ه ق (ج ۴۱ ص ۴۴۹) (ما یخفی العقل لا غی فهم المرقد إن حصل تغیب الحواس الخمس)

۷- واسطی، محب الدین، حسینی، سید محمد مرتضی، تاج العروس من جواهر القاموس ج ۶ ص ۵۳۳ (السُّکْرُ: حَالَةٌ تَعْتَرِضُ بَیْنَ الْمَرءِ وَ عَقْلِهِ، وَ أَكْثَرُ مَا یُسْتَعْمَلُ ذَلِكُ فِی الشَّرَابِ الْمُسْکِرِ، وَ قَدْ یَكُونُ مِنْ غَضَبٍ وَ عَشَقٍ)

فخر الدین طریحی مسکر را اینگونه معنا می کند: مسکر: هو بضم المیم و کسر الکاف: آنچه که مست کننده باشد و عقل را زایل کند^۱.

به آنچه که باعث بوجود آمدن تهور، شادی، طرب و منگی شود مسکر گویند.

۱-۲-۲ روان گردان

در اصطلاحی رایج، به مواد روان گردان "توهم زا" گفته می شود. چرا که این مواد باعث غرق شدن انسان در عالم خیال می شوند. به هر ماده ای که باعث تغییر ادراک حسی و توهم در افکار انسان شود، روان گردان گفته می شود. روان گردانها باعث شکل گیری تجربیات حسی عجیب و غیر عادی در ذهن انسان می شوند. توضیح آثار مواد روانگردان کار بسیار دشواری است چون بیشترین تأثیر این مواد درون ذهن انسان اتفاق می افتد و مصرف این مواد آثار جسمی کمتری دارد. پس برای توضیح آن باید تنها به گزارشات افرادی که این مواد را مصرف کرده اند، اکتفا کنیم^۲.

یکی از رایج ترین گزارشها، تغییرات گسترده در ادراکات مختلف حسی انسان از جمله تحریف در حس بینایی، شنوایی و لامسه ی افراد است، به صورتی که شخص مصرف کننده تصاویر را کج و معوج می بیند و آهنگها را به وضوح می شنود به گونه ای که برخی از مصرف کنندگان مدعی می شوند، قادر به دیدن آهنگها هستند، احساس زمان نیز در این افراد دستخوش تغییر می شود و برخی مدعی می شوند که قادرند در زمان حرکت کنند. تفاوت عمده ای که میان انگیزه ی مصرف مواد مخدر با انگیزه ی مصرف روانگردان وجود دارد این است که افراد معمولاً به خاطر ایجاد حس سستی، رخوت، آرامش و نشئه ای که مواد مخدر در آنها ایجاد می کند این مواد را مصرف می کنند، ولی مواد روانگردان را بخاطر آثار پیچیده ی آنها بر ذهن دوست دارند^۳.

بر خلاف تصور عامه که گمان می کنند تمامی مواد توهم زا آزمایشگاهی و مصنوعی هستند و در عصر حاضر به وجود آمده اند، باید گفت اغلب این مواد گیاهی هستند و یا از منشائی گیاهی

^۱ - طریحی، فخر الدین، مجمع البحرين، چاپ سوم، کتابفروشی مرتضوی، تهران - ایران، ۱۴۱۶ ه ق (ج ۳ ص ۳۳۵)

^۲ - روزنهان، دیوید، ال. سلیگمن مارتین ای. پی، روانشناسی ناهنجاری، آسیب شناسی روانی، ترجمه، سید محمدی،

یحیی، چاپ چهارم، نشر ارسباران، تهران ۱۳۹۲ ه ش در دو جلد (ج ۲ ص ۳۰۰)

^۳ - همان مأخذ (ج ۲ ص ۲۹۸)

بوجود آمده اند و حتی در تمدنهای باستان در مراسم مذهبی و برای مصارف پزشکی مورد استفاده قرار می گرفتند.^۱

۱-۳ طبقه بندی مواد اعتیاد آور

هر مقاله و کتابی با توجه به موضوع مورد بررسی خود تقسیمی متفاوت از این مواد ارائه می دهد و هر ماده را در دسته ای متفاوتی قرار می دهد. گاهی مواد مخدر را براساس منشأ بوجود آمدنشان به مواد طبیعی، مواد مصنوعی و مواد نیمه مصنوعی تقسیم می کنند، گاهی به مواد نشه زا، خیال انگیز، سکر آور، خواب آور و محرک تقسیم می کنند و گاهی به مواد مخدر، مواد روانگردان، الکل و مشروبات الکلی و دخانیات دسته بندی می شوند. در برخی تقسیم بندیها مواد فرار مثل انواع چسبها و بنزین هم به عنوان مواد اعتیاد آور دسته بندی شدهاند. در این رساله با توجه به موضوع مورد بررسی، مواد اعتیاد آور را در دو گروه مورد بررسی قرار می دهیم:

۱) مواد مخدر (سستی آور)

موادی که موجب کاهش فعالیت‌های فکری و جسمی می شوند و باعث خواب آلودگی و تسکین درد مصرف کننده می شوند مثل تریاک، مرفین، هرویین و...

۲) مواد توهم زا (روانگردان)

موادی که بیشتر روی فکر فرد تأثیر می گذارند و احساس و ادراک فرد را دست خوش تغییر می کنند مثل حشیش، بنگ، کوکابین، کراک، شیشه، اکس و...

در این پایان نامه هدف ما بررسی احکام فقهی مربوط به تمامی انواع مواد مخدر و روان گردان است. با این توضیح، اگر از ماده ای خاص در کلام فقها نام برده شد و یا حکمی در مورد برخی از مواد شناخته شده صادر شد، قابل سرایت به تمامی انواع مواد مخدر و روان گردان است. در انتهای این پایان نامه ضمیمه ای جهت آشنایی بیشتر با انواع مواد مخدر و روان گردان ارائه خواهد شد.

^۱ - روزنهان، دیوید، ال. سلیگمن مارتین ای. پی، روانشناسی ناپهنجاری، آسیب شناسی روانی، ترجمه، سید محمدی،

یحیی، چاپ چهارم، نشر ارسباران، تهران ۱۳۹۲ ه ش در دو جلد (ج ۲ ص ۲۹۸)